

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Чучиліної Катерини Сергіївни
«Чинники професійного успіху молодих фахівців у сучасному
українському суспільстві»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук
за спеціальністю
22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Важливими атрибутами сучасного суспільства сьогодні вважаються цінності індивідуального розвитку, самореалізації, визнання суб'єктивної неповторності, орієнтації на досягнення високого соціального статусу і матеріального благополуччя. У зв'язку з цим важливе значення для сьогодення має такий концепт, як «успіх». Цей феномен постійно зазнає трансформацій, які безпосередньо пов'язані зі змінами соціокультурних умов у суспільстві. Перебуваючи на перетині різних культурних впливів, український соціум змушений формувати власні набори цінностей, а поряд із цим і власне уявлення про успішність. Безумовно слушним виглядає рішення дисертантки Чучиліної К.С. розглядати професійний успіх молодих фахівців, чинники та механізми його формування на різних рівнях соціальної реальності. Дисертантка чітко і ґрунтовно визначає актуальність обраної проблематики, зазначаючи, що молоді фахівці опиняються у складній системі статусно-рольової взаємодії і стикаються з низкою традиційних та інноваційних факторів, які впливають на уявлення про успіх (с. 3-4).

Зважаючи на актуальність обраної теми, слід відмітити наступні результати, що мають наукову новизну. По-перше, в роботі зазначені основні показники, фактори та механізми досягнення професійного успіху молодими фахівцями. Дисертантка продемонструвала володіння категоріально-понятійним апаратом і на основі досить ретельного аналізу соціологічного дискурсу щодо обраної теми визначила основні поняття «професійний успіх молодого фахівця» (с. 24), «кар'єрний старт» (с. 86), «адаптаційний потенціал молодого фахівця» (с. 98).

По-друге, варто сказати декілька схвальних слів на користь емпіричної частини роботи. Результати досліджень, проведених дисертанткою, фіксують різні виміри професійного успіху: соціальний - вимоги роботодавців до особистісних якостей молодих фахівців, та індивідуальний - уявлення молодих фахівців щодо цих вимог. Дисертантка в роботі здійснює вторинний аналіз результатів емпіричних досліджень, акцентованих на проблематиці працевлаштування молодих фахівців, професійних та трудових орієнтаціях молоді та крос-культурних відмінностях репрезентацій професійного успіху.

Вивчення тексту дисертації, представленої до захисту, та інших праць здобувача дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до соціологічної концептуалізації професійного успіху відзначається фундаментальністю та

грунтовністю дослідження. Оцінюючи зміст та завершеність дисертації, слід відмітити, що у вступі послідовно зазначена актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка конкретизується у завданнях, окреслено об'єкт та предмет роботи.

У першому розділі дисертаційної роботи, присвяченому теоретичній концептуалізації професійного успіху, авторка на основі виділення соціологічних підходів визначає основні методологічні та методичні позиції своєї роботи (с. 21). Використовуючи основні положення соціологічного теоретизування, дисертант виділяє маркери, показники, за якими можна здійснювати вимірювання професійного успіху (с. 23-25). Проаналізувавши індикатори професійного успіху здобувачка концептуалізує поняття «професійний успіх». Визначаючи змістовне наповнення даної категорії, Чучиліна К.С. відзначає результативність професійної діяльності, накопиченої молодим фахівцем на початку трудової діяльності, яка позитивно сприймається роботодавцем (с. 24).

Значну частину розділу складають теоретичні розробки щодо визначення категорій «молодий фахівець» (с. 27-32), «спеціаліст» (с. 38-40) та «професіонал» (с. 40-42), а також характеристик, які виступають в якості детермінант досягнення успіху (вік, соціальна зрілість, професійні орієнтації та ін.). Провівши операціоналізацію основних понять, Чучиліна К.С. звертає свою увагу на евристичний потенціал макро- та мікросоціологічних теорій щодо вивчення професійного успіху молодих фахівців (с. 56, 68). Узагальнивши теоретичні позиції дисертантка приходить до висновку щодо обмеженості кожного окремого підходу і наголошує на використанні інтегративного підходу П. Сорокіна.

На нашу думку, цінними є пошуки автора у розробці концептуальної схеми аналізу професійного успіху молодих фахівців та виділення в контексті цього системи маркерів, які дають можливість емпірично зафіксувати досліджуване явище. Так, у другому розділі роботи «Професійний успіх молодого фахівця в сучасному українському суспільстві» дисертантка обґрунтовує використання при дослідженні професійного успіху – соціального (визначається через оцінку професійної діяльності керівниками підприємств) та індивідуального виміру (оцінка своєї професійної діяльності молодими фахівцями). Здобувачка вміло підтверджує теоретичні доробки низкою емпіричних даних (с. 80-89). Використання компаративного аналізу дозволило дисертантці співставити уявлення молодих фахівців та роботодавців щодо професійного успіху (с. 90).

Окремий підрозділ другого розділу відведений аналізу адаптації та адаптаційного потенціалу молодих фахівців. За допомогою кластерного аналізу авторка виділила три типи молодих фахівців за рівнем їх успішності – успішні, зростаючі, неуспішні (с. 105-107).

Третій розділ «Основні детермінанти досягнення професійного успіху молодими фахівцями у сучасному українському суспільстві» фіксує чинники професійного успіху на трьох рівнях соціальної реальності. Зокрема, розглянуто вплив соціального простору на професійний успіх. Здобувачка

використовує концепти «сучасність» К. Кумара та «сучасна особистість» А. Інкельса для визначення їх впливу на професійний успіх. Контент-аналіз Інтернет-сайтів дав змогу розглянути затребувані компетентності молодих фахівців, які фігурують у вимогах провідних компаній-роботодавців на ринку праці (с. 135-137). Для більш ґрунтовного визначення основних факторів дисертантка звертається до SWOT-аналізу.

Мезофактором впливу на професійний успіх визначено ВНЗ та організації роботодавців. Досить слушним, на наш погляд, є розгляд мікрофакторів, які визначаються, перш за все, особистісними та професійними якостями молодих фахівців.

Завершується робота досить розгорнутими, логічними висновками, які відповідають завданням роботи і презентують основні результати дисертації. Виходячи з аналізу тексту дисертації, можемо дійти висновку, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значимістю. Отриманні теоретичні висновки можуть бути використанні при розробці навчальних програм у вищих навчальних закладах із «Соціології праці», «Соціології управління», «Соціального менеджменту». Отримані результати пройшли апробацію та впроваджені в кадровій роботі з персоналом декількох компаній. Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження наведено в кінці роботи.

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у шести працях, опублікованих у спеціалізованих виданнях з соціологічних наук, одна опублікована в іноземному науковому виданні, інші праці додатково відображають результати роботи. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Матеріали дисертаційної роботи та її основні наукові результати мають належну наукову апробацію у провідних фахових виданнях та виступах дисертанта на наукових конференціях і методологічних семінарах кафедри соціології Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» та соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Загалом вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію. Вона є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Зміст автореферату є ідентичним основним положенням дисертаційного дослідження. Виклад наукових положень та висновків аргументований.

Разом з тим, поруч із перевагами, науковою новизною та практичною значимістю, вважаємо за необхідне зазначити наступні дискусійні положення та зауваження щодо поданої дисертаційної роботи:

- автор роботи на с.8 зазначає, що дисертаційне дослідження ґрунтується на методології структурного функціоналізму та теорії соціального обміну. Але, в підрозділі, присвяченому викладенню методології аналізу (1.3), не вистачає більш чіткої аргументації на користь вибору цих

теорій, як і пояснення між якими саме підходами іде вибір і чому. Розмите посилення на інтегративну парадигму є надто загальним. Більшість міркувань автора базуються переважно на понятійній базі структурного функціоналізму, ніж на принципах теорії соціального обміну. Зазначена теорія відноситься до мікросоціологічної парадигми і фактично фіксує увагу на поясненні та розумінні міжіндивідуальних взаємодій, заснованих на принципах обміну, де кожен учасник здійснює дію, яка приносить їм певні блага. Тому, зауваження безпосередньо стосується більш детального викладу принципів теорії соціального обміну та їх використання при розробці емпіричного дослідження;

- оскільки автор відзначає використання в своїй роботі підходів як макро-, так і мікросоціології, доречним, на наш погляд, було б використання не тільки кількісних, а і якісної стратегії збору соціологічної інформації. Прикрасило б роботу проведення глибинних інтерв'ю з молодими фахівцями, які б дали можливість зафіксувати латентні фактори професійного успіху. Адже у ситуації плюралізму, амбівалентності й фрагментарності форм життєвого простору особистості необхідною умовою адаптації до соціокультурних змін є культурне інсценування, соціальна мімікрія – як способи іграшованої поведінки соціальних суб'єктів, спрямованих на приховування власних цінностей і цілей для досягнення успіху;

- визначаючи макрофактори впливу на професійних успіх, слід було б приділити більшу увагу процесам медіатизації. Медіатизація значно вплинула на розвиток нового типу суспільства зі своєю специфікою повсякденних практик, способів споживання, комунікації та дозвілля. Зміни торкнулися і внутрішнього світу кожного індивіда, вплинули на сприйняття дійсності, поведінку і, в тому числі, на розуміння успіху. Вплив медіа на ціннісно-нормативні орієнтації індивідів пов'язаний з його візуальною природою. Символи та симулякри просочують медіа, відбиваючись на культурі самої людини. Основні риси суспільства модерну і постмодерну простежуються в домінуванні образів і символів. Саме символічність і образність сучасного світу є атрибутами нашого суспільства. Саме тому доречним і таким, що не не заперечує принципам структурного функціоналізму (функція підтримки патернів), було б приділити більш детальну увагу визначенню репрезентацій професійного успіху в ЗМІ;

- існуюча ситуація плюралізму моделей успіху насамперед пов'язана з наслідками постмодерністської зміни картини світу особистості. Нові картини й моделі світу, що пропонує ситуація постмодерну, значно зміщують модерністські акценти, пропонуючи нове розуміння успіху. Усе, що було в монокультурній, модерновій системі світосприйняття в маргінальному стані (віра в удачу, випадок, необхідність «потрібних» соціальних зв'язків), у сьогоденній ситуації артикулюється як необхідна умова побудови успішної біографічної траєкторії. Однак, на с. 169 дисертантка робить висновок, що такі соціокультурні феномени, як везіння, вдача, щасливий збіг обставин не мають вагомого значення для аналізу професійного успіху. З цим положенням дисертації важко погодитися, адже результати соціологічних

досліджень, свідчать як раз про інше (наприклад, результати дослідження «Цінності та модернізація», проведеного компанією GFKUkraine, 2015р.)

Висловлені вище зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

Вважаємо, що за актуальністю розкритих проблем, науковою новизною та практичною цінністю дисертаційна робота на тему «Чинники професійного успіху молодих фахівців у сучасному українському суспільстві» відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій, зокрема п.п. 9, 11, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами), а її автор - Чучиліна Катерина Сергіївна - заслуговує присудження наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

Офіційний опонент:

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
факультету суспільних наук і міжнародних відносин
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара

О. З. Гудзенко

